

УДК 8=811.161.2:811.11

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СИМВОЛІВ ЗООНІМІЧНОГО ХАРАКТЕРУ В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

Маркелова А. А.

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено вивченню етнокультурного потенціалу символів зоонімічного характеру в поетичних творах українського шістдесятника Василя Симоненка крізь призму поетичного перекладу. На матеріалі українсько-англійських поетичних перекладів розглянено проблему меж перекладацької інтерпретації етносимволіки.

Ключові слова: етносимвол, етнокультурний потенціал, зоонімічний характер, перекладацька інтерпретація, міждисциплінарність.

Маркелова А. А. Этнокультурный потенциал символов зоонимического характера в поэзии Василя Симоненко. Статья посвящена изучению этнокультурного потенциала символов зоонимического характера в поэзиях украинского шестидесятника сквозь призму поэтического перевода. На материале английских поэтических переводов поэзий Василя Симоненко рассматривается проблема граней переводческой интерпретации этносимволики.

Ключевые слова: этносимвол, этнокультурный потенциал, зоонимический характер, переводческая интерпретация, междисциплинарность.

Markelova A. A. Ethnocultural potential of symbols of zoonimic character in Vasyl Symonenko's poetry.

The article is dedicated to the study of ethno-cultural potential of zoonimic symbols in the Ukrainian poetry of Ukrainian Sixties, Vasyl Symonenko, through the prism of poetic translation. The issue of translational interpretation borders of ethnosymbolism based on the poetic works of Ukrainian Sixties and their English translations is viewed as an inextricable component of the investigation. The purpose of the scientific article is an attempt to find out the peculiarities of ethnosymbols of zoonimic character in the poetry of Ukrainian poets of the 1960s and outline the most optimal translation strategies for their reproduction in English translations. The object of scientific research is the ethnosymbols of zoonimic character in Vasyl Symonenko's Ukrainian-language poetry and their English translations. The subject – is the translation methods of ethnosymbols' rendering.

Consequently, animal ethos are one of the key elements in the work of the Ukrainian Shestitsianites, respectively, and the need for accurate reproduction in the translation of the expressive ethos of the zoonic nature of the doubt is beyond doubt. In this perspective, theoretical work on eco-translatology is given, namely, a clear understanding that intercultural mediation of an interpreter in the ecological dimension of text-translation is made possible primarily by intuitive competence, which reflects the individual cultural experience of an interpreter; and thus provides or deprives the text of the translation with ethno-cultural content.

The prospect of further research in this direction is seen in the translation analysis of the linguistic and cultural nature of the ethnosymbolics with the zoonotic component on the material of the English poetic translations of poetry by Lina Kostenko, Ivan Drach and Dmytro Pavlychko, which in turn, will contribute to a clearer outline of the most optimal translation strategies for the reproduction of ethnosymbolics in English translations.

Key words: ethnic symbol, ethno-cultural potential, zoonymic symbol, translational interpretation, interdisciplinary.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Питання, пов'язані із розумінням етносимволіки, її функціонуванням у художньому тексті, зокрема поетичному, її взаємозв'язку із мовою та культурою, а також можливостями відтворення у межах певної культури яскраво ілюструють сучасні тенденції наукових пошуків перекладознавства у міждисциплінарному аспекті. **Актуальність** наукової розвідки полягає у можливості позначення нової тенденції у розвитку лінгвокультурознавчого перекладознавства, а саме: дослідження можли-

востей відтворення етносимволів оригіналу засобами цільової мови.

Палітра наукових концепцій перекладознавця залучає досвід філософії, культурології, семіотики, лінгвістики, літератури, етнології, соціології, психології з метою висвітлення як філологічних, так і нефілологічних площин дослідження етносимволіки, у нашому випадку: етносимволіки поетичного мовлення представника українського літературного шістдесятництва.

Метою наукової статті постає спроба з'ясувати особливості етносимволів зоонімічного характеру в поезіях українських поетів 1960-х років та окресленні найоптимальніших перекладацьких стратегій їх відтворення в англійських перекладах.

Об'єктом наукової розвідки постають етно-символи зоонімічного характеру в україномовних поезіях Василя Симоненка та їх англійськомовних перекладах.

Предметом – перекладацькі способи відтворення етносимволіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найяскравіше роль перекладача, якому доводиться інтерпретувати етносимволічні системи поетичного письма, послуговуючись при цьому так званою «інтуїтивною компетенцією», проявлюється з позицій еко-лінгвістичної моделі, випрацьованої з еко-транслятології. Джанкінг Ву, розмірковуючи над труднощами інтерпретації та відтворення у перекладі найдинамічнішого елемента мови – символа, наголошує на тому, що «люди, які природньо асоціюють культуру зі своєю рідною мовою, схильні інтерпретувати символи з огляду на власний культурний досвід. Ця природня схильність і є «інтуїтивною компетенцією» (*переклад наш – А. М.*) [3, 124]. Еко-лінгвіст Віжнієвська наголошує на взаємозв'язку мови та навколишнього середовища, який, на думку дослідниці, може бути представлений у вигляді тріади: мова – перекладач – навколишнє середовище (*переклад наш – А. М.*) [2, 34]. Бачення перекладача культурно маркованої тканини поетичного тексту як гармонійного вплетення у природне середовище, його невід'ємної частини і свідчить про те, що мова для перекладача – є своєрідним символічним самовираженням, яке ґрунтується на власному культурному досвіді, а поетичний текст з етнокультурним потенціалом – джерелом множинності авторських інтерпретацій. О. Ребрій влучно зауважує, що культурологічна парадигма більшою мірою акцентує творчий потенціал перекладача вже не стільки як міжмовного, скільки як міжкультурного посередника, інтерпретаційна позиція якого багато в чому впливає на перебіг процесу перекладу та визначає його результат [5, 9]. О. Шум у дисертаційному дослідженні «Відтворення лексико-стилістичних домінант української художньої прози другої половини ХХ століття перекладачами-емігрантами» акцентує увагу на рисах індивідуальності майстерності перекладача та його унікальним вмінням інтерпретувати першотвір. Ми цілком поділяємо думку дослідниці, що «сучасний транслятор повинен однаково добре бути ознайомленим із особливостями культур мови оригіналу та перекладу, тобто бути «міжкультурно компетентним» фахівцем, що не в останню чергу, сприяє чіткому визначенню авторського задуму, а відтак і досягненню максимально наближеного до дії оригіналу прагматичного впливу на читача тексту перекладу» [6, 13]. Вищезгадані перекладацькі компетенції: інтуїтивна та міжкультурна, відповідно до еко-транслятологічної теорії, забезпечують природність відтворення закладеного у текст смислу.

Наукові пошуки американського еко-лінгвіста Ренді Маламуда зосереджені на екологічній моделі людської культури. Вчений наголошує на

тому, що контактуючи з тваринами, людині доводиться повсякчас перетинати межу між культурою та природою. «З людської точки зору, тварини – це більшою мірою поняття (скажені собаки, бджоли-трудівниці та інші), які слугують засобами вираження культурних та творчих потреб» (*переклад наш – А. М.*) [1, 4].

Ренді Маламуд, розглядаючи теорію еко-лінгвістики та один із її напрямів еко-транслятології (С. В. Стеффенсон, А. Філл, Л. Коломієць) у межах поетичного перекладу, погоджується із думкою вчених про вплив культурних та соціальних чинників на формування умов для міжкультурної комунікації індивідів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отож, перейдемо до контекстуально-перекладацького аналізу з елементами лінгвокультурологічного деяких поезій Василя Симоненка, у яких етносимволічний образ тварини тлумачиться автором у найширшому розумінні як об'єкт власної свідомості, ототожнення себе з твариною, яка знаходиться на межі духовної катастрофи. Це, за висловом Віктора Маринчака, «і світ, і власна позиція, яка викликає гнів, обурення, огиду. Продовження існування в попередньому стані стає нестерпним, переживається духовна катастрофа» [4, 232].

Етносимволізація тваринного світу поглиблюється у творчості Василя Симоненка. Найзагадковішими у його поезіях виступають символічні образи тигрів та леопардів. Очевидно, що дані етносимволи не мають чіткої територіальної прив'язаності до етно-культурної української традиції, тому слід уникати поверхневої інтерпретації етносимволічного змісту з позицій виключно власної «перекладацької компетенції», натомість варто адекватно випрозорити складний етносимволічний пласт символів тигра та леопарда крізь призму християнського світобачення автора. Владислав Копалінський зазначає, що згідно християнської традиції, тигр являється атрибутом Ісуса Христа, а тигриця – атрибутом усього християнства [7, 438]. У «Словнику літературних символів» Майкла Фербера натрапляємо на цікаве пояснення символізму леопарда з Книги пророка Єремії. Леопард ототожнюється з невідворотним скоєнням гріха: «Хіба кушитянин може змінити колір своєї шкіри, а леопард – свої плями?» (*переклад наш – А. М.*) [8, 111]. В. Симоненко незвично вплітає образи тигрів та леопардів у полотно поетичного тексту через сон, таємничі та загадкові образи якого профілюють переживання автора. Зіставимо оригінал та переклади його вірша «Я тікаю від себе, від муки і втоми» (1963): «Я від себе втечу в білу папороть снів. / Там у снах, ніжні тигри / Цілуватимуть губи мої пересохлі, / Леопарди чарівні зніматимуть шкіри / І мені даруватимуть щедро» [10, 74]

Переклад Марти Богачевської-Хом'як: "I flee myself / into the white fern in dreams. / In dreams, gentle tigers / will kiss my lips. / Charming leopards

will undress / And give me their skins as gifts" [10, 75].

Переклад Андрія М. Фр.-Чировського: "*I flee from myself in the white fern of dreams. / And there, in dreams the tender tigers / Will kiss my parchment lips, / And magnificent leopards will peel off their skins*" [11, 25].

Переклад першої частини наведеного уривка М. Фр.-Чировського – точніший за переклад Марти Богачевської-Хом'як, в якому наявне вилучення (губи мої пересохли). У другій частині спостерігаємо мікросемантичний зсув у перекладі М. Фр.-Чировського (*magnificent leopards will peel off their skins*) та вилучення (і мені даруватимуть щедро), що призводить до згасання візуальної метафорики етносимвола і свідчить про відсутність інтерпретаційного вмотивування у перекладача.

Доволі цікавим етносимволом, який набуває у Симоненка індивідуально-особистісного змісту, а відповідно може по-різному тлумачитися перекладачем – є бджола / джміль. Традиційно закріплене у свідомості українців значення цього етносимвола може накладатися на індивідуальне начало автора («білі і колючі бджоли»), набуваючи нової смислової перспективи. У вірші «З вікна» бджола збільшує метафоричну виразність і впливову силу образу загалом, увиразнюючи почуття, які відчуває автор при згадці зими у рідному краї. Меланхолійний і страдницький тон з'являється у поезії через бажання поета надати первинному значенню етносимвола додаткової конотації, а саме: суму за рідним краєм і домівкою, у якій зупинився час; замість яскравих провісниць весни письменник бачить на вулиці колючих і білих бджіл – сніжинки.

В цілому перекладачу вдалося відтворити художню образність оригіналу; стилістичну забарвленість і смислове наповнення вдалося досягти через концентрацію перекладача на образі, незважаючи на введення такого необов'язкового елемента речення як прикметник *fat*, що значно звужує смисловий об'єм поезії: «*Ланати, білі і колючі бджоли / Неквапно кружляють понад ним...*» [10, 74]. У межах емоційної інтерпретації перекладач посилює образ неквапливості і зимового спокою за рахунок експресивно рівноцінних уточнень *sluggish lycircle and swell*: "*The white and the stinging fat bees take to flight, / Around it they sluggishly circle and well...*" [10, 75].

У вірші В. Симоненка «Вихвалять, і славити, й кричати...» актуалізується місце раю, в який потрапляють митці після смерті. Називаючи рай – «небом вічності», автор ототожнює бджіл зі смертними, які подовжують геніям життя. Бджола у даному контекстуальному оточенні набуває особливого індивідуально-особистісного змісту: Мудрости своєї по краплині / Смертні вам, як бджоли, віддали. У перекладі, здійсненому А. М. Фрейшин-Чировським символіку лексеми

бджоли відтворено словниковим відповідником *bees: Their wisdom slowly, drop by drop / The mortals gleaned for you like bees*. Сміслова й естетична інформація специфічним чином інтегрується в образно-художній структурі поетичного тексту, одиницею якого виступає етносимвол, який потребує адекватної інтерпретації. Загальновідомо, що у свідомості українців бджола асоціюється зі старанністю і працьовитістю, а також є «символом душевної чистоти – побожності й святості» [9, 30]. Зв'язок бджоли з Богом, усвідомлення її медіатором між небом і землею пояснюється її просвітництвом весни, звідси походять такі її назви як «Божа пташка», «Божа мушка». Ототожнення бджоли зі смертним може видаватися незрозумілим для англomовного читача, більш того, різне культурне наповнення символу ймовірно призведе до хибного тлумачення етносимвола. Розглянемо ще один приклад: А тепер гудуть над ними бджоли / І поважні пустуниджмелі [10,70].

Переклад Чировського: "*And now with bees the berrie steem, / They're swarmed with horde of wasp sand bees*" [10, 71].

Перекладач заміщує оригінальний етносимвол джміль невдало підібраними відповідниками *wasps and bees*, що призводить до культурної асиметрії та різкої культурного наповнення символічного образу загалом. В українській культурі джміль прийнято вважати корисною комахою, яка має репутацію трудівника-запильника, що має приємний запах. Знаходимо підтвердження цьому у відомій байці Григорія Сковороди «Бджола і Шершень». Г. Сковорода вважає, що бджола ж, як і джміль символізує мудру людину, яка трудиться в «спорідненому ділі», тобто за своїм покликанням. Загальновідомо, що усі перекладачі практикують розгортання конструкцій шляхом додавання уточнюючих елементів, використання описового перекладу, навмисного додавання смислово надлишкових елементів задля употужнення емоційно-експресивного заряду. У даному випадку перекладач вводить уточнюючі елементи: *they're swarmed, hordes of*, які неприродно розширюють синтаксичну структуру першотвору, порушуючи його еквілітарність.

Знаходимо ще одне використання етносимвола джміль у поезії В. Симоненка «Я чую у ночі осінні». В аналізованому прикладі етносимвол метафоризується з експресивно зарядженим образом джмелів: «*Вростаю у небо, високе, / Де зорі – жовті джмелі, / І чую: пульсують соки / У тіло моє з землі*» [11, 36].

Переклад А. М. Фрейшин-Чировського: "*I swiftly grow towards the apse of thesky, / Where the stars like hornets abound. / And the sapse ase right through meand I / Feel the juice as it flows from the ground*" [11, 37].

У перекладі цього фрагменту мав місце тематичний зсув, який виникає, як відомо через втрату певних денотативних відношень, у наслідок чого

денотація поступається конотації. Зокрема, лексему джміль було перекладено як *hornet*, тобто шершень. З огляду на культурно-детерміноване уявлення українського читача про корисність джмеля та безкорисність шершня, недоречним вважаємо використання перекладачем парафрази, яка неабияк віддаляє читача від етнокультурного смислового навантаження першотвору.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, тваринні етносимволи є одними із ключових у творчості українських шістдесятників, відповідно – необхідність точного відтворення у перекладі промовистих етносимволів зоонімічного характеру поза сумнівом. У цьому ракурсі важливими видаються теоретичні напрацювання еко-транслятології, а саме чітке усвідомлення

того, що міжкультурне посередництво перекладача в екологічній площині текст-переклад уможливується у першу чергу за рахунок інтуїтивної компетенції, яка відображає індивідуальний культурологічний досвід перекладача, а відтак забезпечує або позбавляє текст перекладу етнокультурного наповнення. Перспективу подальшого дослідження у цьому напрямі вбачаємо у перекладознавчому аналізі лінгвокультурологічного характеру етносимволіки із зоонімічним компонентом на матеріалі англійських поетичних перекладів творів Ліни Костенко, Івана Драча та Дмитра Павличка, що у свою чергу сприятиме чіткішому окресленню найоптимальніших перекладацьких стратегій відтворення етносимволіки в англійських перекладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Malamud R. Poetic Animals and Animals Souls. – New York: Palgrave Macmillan, 2003. – 212 p.
2. Wisniewska K. The role of English as a mediating and target language in intercultural and interethnic contacts: PhD thesis. – Poznan, 2015. – 193 p.
3. Wu J. The Analysis of Cultural Gaps in Translation and Solutions. English Teaching . Vol. 1, # 2, 2008. – P. 123-127.
4. Маринчак В. А. Настоятельность сказанного. Катастрофическое сокровенное – сакральное в искусстве слова / Харьковская правозащитная группа. – Харьков: Права людини, 2010. – 344 с.
5. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
6. Шум О. В. Відтворення лексико-стилістичних доміант української художньої прози другої половини ХХ століття перекладачами-емігрантами: автореф. дис. на зобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». – Київ, 2017. – 22 с.
7. Kopalinski W. Słownik symboli. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza Rytm, 2006. – 521 s.
8. Michael Ferber A dictionary of Literary Symbols. – N Y. : Cambridge University Press, 1999. – 271 p.
9. Войтович В. М. Українська міфологія. – Вид. 4-те. – К. :Либідь, 2015. – 664 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. Four Ukrainian poets: Drach, Korotych, Kostenko, Symonenko [edited, with an introduction by George S. N. Luckyi. Translated by Martha Bohachevsky-Chomiak and Danylo S. Struk]. – NY. : Quixote, 1969. – 84 p.
11. Granite oblesisks [Text] / V. Symonenko; selected, transl. and annot. A. Freishen-Chirovsky. – Jersey City, New Jersey: Svoboda, [s. a.]. – 149 p.